

Г. І. Слозанська

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
kulynyak@elr.tnpu.edu.ua*

САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Процес мобілізації українського суспільства та посилення дискурсу децентралізації в територіальних громадах змушують прискіпливіше подивитися на самоорганізацію населення, а також й на ті соціальні практики і соціальні відносини, які виникають у процесі такої самоорганізації.

У 2012 р. в Україні проголошено державний курс на децентралізацію, тобто, відбувається передача влади з вищих щаблів до нижчих. Децентралізація – це процес, який включає в себе формування спроможних територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування [2; 3]. Основною рисою новостворених територіальних громад є здатність населення самої громади до самоорганізації [2]. По відношенню до громади, це поняття розуміють як здатність до колективних дій і практик, спрямованих на розв'язання проблем громади і забезпечення належної якості життя в ній [15, с. 200]. Самоорганізація передбачає формування сильних, спроможних територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування [2].

Проблема самоорганізації соціального життя сьогодні є досить актуальною і розглядається у різних наукових аспектах. Існування різних поглядів та думок стосовно даної теми фіксується й наукових джерелах. З огляду на Українське законодавство та наукову літературу Н. Мішина дала характеристику поняттю «самоорганізація населення» [8, с. 271]; А. Осипов дослідив роль самоорганізації населення у системі місцевого самоврядування [10, с. 328]; Л. Самойленко висвітлила основні підходи до реформування системи місцевого самоврядування як чинника самоорганізації і волевиявлення населення в громадянському суспільстві [11, с. 84-88]; Н. Спиця розкрила умови стійкості соціальної системи в контексті самоорганізаційних процесів у суспільстві [13, с. 222-228].

Саме питання самоорганізації територіальних громад не залишилося поза увагою вітчизняних науковців, таких як О. Безпалько, Р. Брусак, О. Бень, В. Воронкова, А. Гошко, Г. Довбах, І. Кононов, І. Лисенко, В. Сусак, М. Яценко та ін. [7, с. 67-71]. Увагу вище зазначених науковців привернула можливість реалізації різносторонніх проектів чи соціальних практик в межах громад. Дослідженню громади як вертикальної моделі місцевого самоврядування, якій властиві викривлені відносини між центральною владою та місцевою територіальною громадою, присвячені праці О. Воловодової й О. Іщенко [1, с. 197-213]. Тому, можна стверджувати, що сучасні тенденції суспільного розвитку в Україні зумовлюють потребу в глибшому аналізі самоорганізації територіальної громади.

На основі аналізу наукової літератури з означеної проблеми можна стверджувати, що самоорганізація є ознакою діяльності, функціонування місцевої територіальної громади як соціально-політичної спільноти, а самоорганізаційний процес визначається як суспільно-політичний, такий, що характеризує місцеве самоврядування як сферу функціонування громадянського суспільства. Самоорганізація є ключовим фактором, що впливає на перехідні процеси в суспільстві [14]. Здатність громадян до самоорганізації та наявність позитивних установок на самоорганізацію визначається як показник готовності суспільства до інновацій, зокрема, й до становлення громадянського суспільства [7]. З огляду на це можна стверджувати, що розвиток територіальної громади, рівень задоволення населення умовами проживання напряду залежить від рівня самоорганізації членів конкретної громади; рівня їх політичної і громадянської свободи, та громадського порядку. Можливість місцевому населенню реалізовувати власні інтереси і належно забезпечувати свої нагальні життєві потреби є також свідченням самоорганізації [4, с. 124–131]. На думку Д. Лиховид і Т. Семигіної [7] самоорганізація населення в межах територіальної громади являє собою процес, в ході якого виникають та диференціюються соціальні відносини в межах громади з метою практичного задоволення спільних інтересів.

При належному рівні самоорганізації кожен член громади вносить свою частку або відмовляється від частини індивідуального блага задля задоволення спільного блага. Така поведінка, як вважає М. Олсон, неможлива без певних умов: «допоки не застосовуватиметься примус чи інший спеціальний механізм, що змушував би індивідів діяти в спільних інтересах, раціональні, егоїстичні індивіди не діятимуть задля досягнення спільних або групових інтересів» [9, с. 271]. Тобто розвиток самоорганізації громад у межах становлення громадянського суспільства потребує наявності соціальних стимулів.

Зарубіжна практика активно використовує такі форми організації громади, як фонди розвитку громад, філантропічні організації, соціальне підприємництво, впровадження інвестиційних проектів. Якщо говорити про українську практику самоорганізації, то традиційні й усталені форми самоорганізації, властиві західним суспільствам, не можуть бути механічно скопійовані в Україні [8].

Нині в Україні територіальна громада відповідно до чинного законодавства є суб'єктом права і складовою частиною місцевого управління, має певні права та ресурси [6]. Законодавством передбачено такі механізми прийняття рішень у громаді, як місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання ну і, звичайно, місцеві вибори.

У територіальній громаді можна говорити про існування й інших легальних способів обстоювання інтересів членів громади. Законодавством України визначено, що формальні організації в громаді можуть функціонувати як: громадські або благодійні організації; органи самоорганізації населення; об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), кооперативи [12].

Проте в Україні формуються й інші організації громади. Одним із прикладів успішної кооперації є запровадження в кількох регіонах України фондів громад. Такі

фонди акумулюють кошти, здебільшого за допомогою фандрайзингу, та виділяють на конкурсній основі гранти для реалізації місцевих проєктів. Відмінністю від діяльності громадських організацій можна вважати незаангажованість їхньої роботи великими грантодавцями, а також принципова орієнтація на потреби місцевої громади. Фонди громад стають центрами тяжіння, навколо яких відбувається процес самоорганізації в територіальній громаді [7, с. 67-71]. При цьому чималу роль у фандрайзинговій діяльності таких фондів відіграють релігійні громади як інституції, що наслідують колективістські цінності взаємодопомоги та благодійності.

Самоорганізація населення потребує уваги та корекції з боку держави, яка за допомогою відповідних ресурсів може заохочувати одні спонтанні процеси та стримувати й запобігати іншим. Разом з тим вона не здатна замінити державне регулювання і роль державних органів полягає у стимулюванні самоорганізації для забезпечення суспільно необхідного результату, спрямованого на розвиток самої громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловодова, О. В., & Іщенко, О. В. (2009). Відносини “вертикальної ієрархії” як основа моделі взаємодії органів місцевого самоврядування та об’єднань громадян. *Соціоекономіка*. 197–213.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». (1997). Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>;
3. Закон України «Про співробітництво територіальних громад». (2014). Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
4. Зимогляд, В. Я. (2008). Розвиток місцевого самоврядування як чинник горизонтальної самоорганізації суспільства. *Український соціум*, (3), 124-131.
5. Ковбасюк, Ю. В. (2011). Енциклопедія державного управління. У 8 т. Т. 4/Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.: НАДУ. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 408.
6. Конституція України, 1996, с. 119.
7. Лиховид, Д. О., & Семигіна, Т. В. (2015). Чи можлива самоорганізація територіальних громад в Україні? *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*, (173), 67-71.
8. Мішина, Н. В. (2006). Термін “самоорганізація населення” в законодавстві та в доктринальній літературі України. Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/REGIONALNE/04-MISCHINA.pdf>.
9. Олсон, М., (2004). Логіка колективної дії: суспільні блага і теорія груп. К. : Лібра, 271.
10. Осипов, А. В. (2008). Місце та роль самоврядних процесів в демократизації сучасного українського суспільства. 17.
11. Самойленко, Л. Я. (2009). Основні підходи до реформування системи місцевого самоврядування як чинника самоорганізації і волевиявлення населення в громадянському суспільстві. *Інвестиції: практика та досвід*, (20), 84-88.
12. Совгіря, О. В., & Щукліна, Н. Г. (2007). Конституційне право України: навчальний посібник. Юрінком Інтер.

13. Спиця, Н. В. (2008). Стійкість соціальної системи в контексті самоорганізаційних процесів суспільства. *Культурологічний вісн. науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*. (20), 222-228.

14. Сусак, В. (2007). Самоорганизация versus государственный патернализм: сравнительный анализ установок жителей Львова и Донецка (1994–2004). *Социология: теория, методы, маркетинг*, (1), 63-73.

15. Stănică, V. (2014). *Community development: case studies*. Accent.

Н. Д. Сойма

*викладач кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет
sojma.nataliya48@gmail.com*

*Науковий керівник –
доктор педагогічних наук, професор
І.В.Козубовська*

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В США

Девіантна поведінка дітей і підлітків сьогодні є актуальною проблемою не тільки в Україні, але й у всьому світі. Різні її аспекти досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими (А. Болл, Д. Вест, Н. Максимова, Б. Мейсон, В. Оржеховська, І. Парфанович, Е. Рейнольд, М. Фіцула та ін.). Цікавий досвід роботи з такими дітьми сформувався в США.

Ретроспективний аналіз становлення системи виховання дітей з девіантною поведінкою в США дає можливість визначити такі етапи: кінець XVIII – перша половина XIX століття (діяльність релігійних і благодійних організацій в сфері опіки дітей, заснування першого спеціалізованого закладу для неповнолітніх правопорушників в 1824 році в Нью-Йорку); друга половина XIX століття (зародження соціальної педагогіки і соціальної роботи, завданням яких була виховна робота з дітьми, схильними до девіантної поведінки, їх ресоціалізація); кінець XIX – перша половина XX століття (утворення ювенальної юстиції як окремої галузі права, поява закладів нового типу для дітей-сиріт і дітей, схильних до девіантної поведінки, які функціонували на основі реформаторської педагогіки); друга половина XX століття (активна діяльність педагогів-новаторів у спеціалізованих закладах для проблемних дітей, дитячих будинках, інтернатах, інституалізація національної системи психолого-педагогічного супроводу дітей з девіантною поведінкою); кінець XX – початок XXI століття – (інтенсивний розвиток законодавчої бази США стосовно захисту дитинства на основі міжнародних актів, створення відповідної мережі соціальних служб, професійна підготовка фахівців для роботи з проблемними дітьми, розробка державних програм підтримки дітей і сімей у важких життєвих умовах).